

توشای بالداری غەریبی زاگرۆس

مەنسوری یاقوتی
لە فارسییەوه: نامانج عزیز کەندی
(بۆکان)

لەنیو زنجیره کێوهکانی زاگرۆسدا، جیگایهکی دوور له چاوی مرۆڤهکان، جیگایهکی بهرز و ههڵدێر و دووره دهست، کونه بهردێک ههیه که بالندهیهکی غهریب به ناوی (توشای) لهویدا دهژی.

توشای پۆیهی له ئاوره و داغیکی رهشی به ئهوهکه وهیه که به ههزار رهنگی پرشنگدار ده درهوشیتتهوه، ههر سالتیک پایزان، جارتیکی، ته نیا جارتیک، گۆرانییهکی ئهوهنده تال و غه مگین و سه یرده خوینی که چیا له ههزار جیگا درز ده بهستێ، دارهکان له بهر پهژاره، گه لاکانیان زهر دهبێ، بالندهکان، ژاناوی و دلتهنگ کۆچ ده کهن بۆ ئاسمانی ولاتیکی تر و بزنه کیتویهکان شاخه درێژهکانیان له سینگی شاخ ده کوتن ههتا بشکین.

توشای، لهو کهله پۆیه، به ته نیا دهژی و دووره په رتیه. ههر سالتیک، پاییزان، کاتێ که ههوری شینکی تیک ده ئالێ و ترۆپکهکان له خۆیدا نوqm دهکا و ههتا داوین داده خزی، له ناو دلێ توندی مژدا، توشای له کونه کهی دیتته درێ، به پۆینهی ئاوراوی و داغیکی رهش به گهروویهوه و به ههزاران رهنگی درهوشاوه و چین چین، له سههر پنجیتیک هه لده نیشتی که له بهردهمی کونه کهی رسکاوه کلکه درێژه کهی له ته مدا شوڤده بیتهوه و ئه و شتهی که له قه لای کۆندا له ولاتی تابووتان دیتوو یه تی، جارتیک، ته نیا جارتیک ده یگێرتتهوه و دهگری. پاشان دلۆیه خویتیکی درشت له دنووی دهتکی، ئه و دم ده چیتتهوه ناو ئه شکه و ته که و ده بووریتتهوه.

ئهو مه لانهی که گوێ ده دهنه چیرۆکی توشای، خالیتی رهش له ئه وکیان ده پشکوێ و بۆ ههتا ههتا یه گۆرانییهکانیان رهنگیک له پهژاره و غه م دهگری. بالندهکان به توشای ده لێن:

- چیرۆکیکی دیکه بگێرهوه، چیرۆکیکی دی!

توشای بێ هیوایانه و غه مبارانه ده لێ:

- من ههر ئه و چیرۆکه ده زانم.

مه له کان ده لێن:

- «چیرۆکی توشای» زۆر غه ماویه، پیرمان دهکا.

توشای ده لێ!

- من جارتیک به ناو قه لای کۆندا گه رام و لهو ده مه وه تا ئیستا له ناو ئه و کونه دا، گرده نشینیم کردۆته پیشه و شتتیکی نویم نه دیوه و نه بیستوهه. به لام که پاییز به سه ردادی و ته م و مژی خۆله میشی، پێچینه ر یال و پژه رووتهکانی تیک ده ئالینی، بالدارهکان له دوری هیلانهی توشای کۆ ده بنه وه و توشای، به بوغزیک له گه روودا، گۆرانییه کهی تی هه لدهکا و چیرۆکه کهی ئاوا ده گێرتتهوه:



کیشکه کان توشایان برده حساری بورج. توشای قهیتانی پیتلاوهکانی بهست، لهچکه گولدارهکهی راسته و پاسته کرد. لهناکاوه لهنیوه حساری سنج دهر بورج و دالانه تیکسرمادهکاندا، رای کرد. ههلهدهات و مستی رادهوهشاندا و وهکو گیتراوه، به دهوری خۆیدا ههلهدهقولا، چهشنی دهریای خروشاوه، خوی فری ددها و گورانییهکی سهیر له ئهوکی دهپژاده.

له پشت پهنجهره داخراوهکانی قهلاوه، ههزاران چاوی دل له دواوه لیتی دهروانی. ههزاران دل بۆی لێ ددها و گهلیک چاوه فرمیسکیان بۆ دهباراند.

ئاخریهکهی کیشکهکان گرتیان. دهستیان لهپشتهوه شهتهک دا و بردیانه بن دیواری قهلاوه. لهوی لاقهکانیشیان بهست تا رانهکا. ئهوهدهم چۆکیان دادا سه زهوی و بهرهو توشای سیرهیان گرت. دلی توشای لیک بلاوه بوو و ههزاران لهتکه یاقووتی سهورر پژادهری. کیشکهکان ههلاتن تا یاقووتان کۆکنهوه، دهستیان که له ورده یاقووتهکان ددها، دهسووتان و بهکسهر موویان سپی دههوه و به هاوار هاوار ههلهدههاتن و دهلوویی لهسهری دههان.

توشای ئهژنۆی دادا سه زهوی و دلۆیه خوتینیکی درشت له گهرووی پهریه دهری که بوو به بالندهیهک و بالی کردهوه و لهسهر پیره قۆنگره سوورپیکی لێ داو بۆ ههتا ههتا رهوانهی لێرهواران بوو. من له سههری جهرگمهوه چریکهیهکم کیشاوه له قوربێیک کهوتم.

چیرۆکی توشای که دهگاته ئیره، مهلهکان، به کۆمهله، یان به تهنیا، لهسهر ترۆپیکی زاگروس، کۆچی دلتهنگی خویان دهست پێ دهکهن. کهله کیتویهکان شاخیان له سینگی رهوهزهکان دهکوتن و توشای، دلۆیهخوتینیکی درشت له گهرووی دهتکیته دهری و لهسهر نوچکی بهرزایی، لهناوه کونهکهیدا لهسهرهخۆی دهچی.

سهراوه:

توشای پرنده غریب زاگروس، سالی ۱۳۷۸ ههتاوی.

وهک ئهوپۆرۆژتیکی پاییزی بوو. لهسهر پیره قۆنگره دهگهراوه. شهکهت بووم. چووم لهسهر لیواری پهنجهرهیهکی نیوهکراوه نیشتم. لهپشت پهنجهرهوه چاوم لهناوهوه کرد. توشای، گهوره کچیکه که من ناوی خۆم به یادگار له وهرگرت، لهبهردهم «قازی تیژاو» راوهستاوه، روخساری توشای چهشنی گولتیکی کویتسانی، جوان و ساکار و مهند و مهتین بوو. چاوه گهورهکانی له دوو دلۆیه ئاونگی درشت دهچوون. قازی له توشای پرسی:

- دان بهوه دادینی که هاتویه ناوه قهلاوه؟

توشای زۆر به شینهیی و هیمانه وتی:

- بهلێ.

قازی سهرکهوتوانه چاویکی له راویژکارهکهی و کیشکهکان کرد و وتی:

- ههتا کلیلی دهراوی گاله دراو بدۆزیهوه و بیبهی؟! من لهپشت پهنجهرهکهوه وتم: توشای! توشای! راستی

بهقازی تیژاو و مهلێ. فریوی نهخۆی، به ویژدانیکی ئاسوودهوه درۆی لهگهله بکه، بهلام توشای زمانی منی نهدهزانی، چاویکی لهمن کرد. بۆ ساتیک چاوی گرهشی هات و زهردهیهکی کهوته سهر لێوه. لای کردهوه و له وهلامی قازیدا وتی:

- بهلێ.

قازی که بهرچهلهگهی لهگهله ورگی زلی لهرزه لهزریان بوو پرسی!

- کهچی پێ بکهی؟ بیلێ کچم، راست برۆ تا رزگارت بێ.

من وتم:

- توشای.. توشای! راستی مهلێ! روحمت بهخۆتدا بێ!

بهلام توشای له زمانی من تینهدهگهیشته و راستی وت:

- که رازی وشهی قهدهغهکراوه بزاتم.

قازی به خۆشحالییهوه وتی:

- بۆ خۆت دانت پیداهیتنا، کاری تۆ تهواوه. ئیستا، چونکه کچی چاکی بهوپهری راستگۆیی ناوی هاورییهکانت بلێ که لهگهله تۆ دهیانویست بینه ناوه قهلاوه و ههلاتن.

من وتم: توشای! بلێ من هاورییهکم نییه.. به تهنیا هاتم.. دیژوانهکان درۆ دهکهن، بهلام یهکدا بهدوو دهم و چاوی توشای نهغهوانی ههلهگهرا و به رق و بیزاریییهوه چر و چاوی قازی تیژاوی بهتف سواغ دا.

قازی تیژاو قۆلی بهچر و چاوی داهیتنا و حوکمی دا:

- بیبهنه بن دیوار!